

TIVOLI
.....

PANTOMIMETEATRET

Pantomimeteatret i Tivoli er enestående – som bygning og i kraft af det repertoire, der spilles hver sommer. Teatret er Tivolis ældste eksisterende bygning, stammer fra 1874 og fungerer på samme måde, som dengang det blev bygget. Hver sommer opføres en række af de traditionelle pantomimer med Pjerrot, Harlekin og Columbine i centrum, klassiske balletter og moderne værker. Mere end 270 forestillinger bliver det til i løbet af sommersæsonen, danset og fortolket af dansere fra Tivoli Ballet Teater, der tæller klassisk uddannede dansere fra hele verden, karakterdansere og børn/unge fra Tivoli Ballet Skole.

PANTOMIMETEATRETS HISTORIE

Vil du vide mere om teatrets historie, dets repertoire, påfugletæppet og oprindelsen af Tivolis berømte ikoner, Pjerrot, Harlekin og Columbine, kan du læse meget mere her.

INDHOLD

HISTORIE

GØGL OG ARTISTERIER

TIVOLI ÅBNER

REPERTOIRE PÅ PANTOMIMETEATRET

REPERTOIRET I DAG

REKONSTRUKTIONER OG NYE PANTOMIMER

EN HALV TIME

TEATERBYGNINGEN

PÅFUGLETÆPPET

DET TYRKISKE TEATER

PANTOMIMETEATRETS INDRETNING

PANTOMIMEFIGURERNE OG DERES HISTORIE

FLERE TUSIND ÅR GAMMELT

KARAKTERERNE UDVIKLER SIG

FAMILIEN

COLUMBINE

HARLEKIN

PJERROT

ALLE DE ANDRE

TIDLIGERE KUNSTNERE PÅ PANTOMIMETEATRET

PANTOMIMETEATRETS HISTORIE

Traditionen fortæller, at Tivoli-pantomimen kom til Danmark omkring år 1800. Inden da havde forskellige udenlandske trupper, især fra Tyskland, imidlertid optrådt i København med gøgl, artisterier og næsten ordløse maskekomedier allerede fra omkring 1720'erne, hvor blandt andre Ludvig Holberg lod sig inspirere af figurerne og historierne til flere af sine komedier.

Op gennem 1700-tallet blev der på Det Kgl. Teater, sideløbende med de almindelige skuespil, opført en række pantomimer med ballet- og trylleindslag, og dele af disse forestillinger med tilhørende lazzi indgik siden i den form for pantomime, vi i dag kender fra Tivoli. I slutningen af 1700-tallet kom to gøglertrupper til Danmark, Casorti-familien fra Italien og Price-familien fra England. I København optrådte de blandt andet på Dyrehavsbakken, og i 1801-02 spillede de i flere perioder uafhængig af hinanden på Hofteatret på Christiansborg. Herfra stammer fire af de pantomimer, der stadig findes i repertoiret, "Harlekin Skelet", "Harlekin mekanisk Statue", "Spåkvinden" og "Harlekin Kok".

GØGL OG ARTISTERIER

Desuden indgår en række optrin og lazzi fra forskellige andre pantomimer i det repertoire, der er bevaret i dag. Lidt forenklet kan man sige, at de mange tryllesnumre – Pjerrot saves midt over, et par træer forvandles til en kamel og senere en kæmpe – stammer fra de engelske pantomimer, mens den mere fysiske komik – lazzi med lussinger og akrobatik indlagt – kommer fra den italienske commedia dell'arte-tradition, som opstod i renæssancen. Her arbejdede man med faste rollefag - de unge elskende, faderen, den snu tjener, den dumme karl – og mens handlingen i de enkelte forestillinger var nedskrevet i grove træk, blev dialogen og rækkefølgen af de akrobatiske numre improviseret fra gang til gang.

Efter sæsonen 1802 blev Price-familien i København sammen med dele af Casorti-familien, mens andre drog videre. I København arbejdede de to familier på diverse morskabs- og udskænkingssteder op gennem de første årtier af 1800-tallet. Programmet var typisk en blanding af pantomimer og artisterier. En ny familie, Pettolettierne, kom til fra Italien, og indledte samarbejde med de andre, og i 1827 kom fra Hamborg englænderen Joseph Lewin, der senere blev en flittig leverandør af pantomimer, bl.a. "Guldnøglen", som stadig findes på repertoiret.

TIVOLI ÅBNER

Da Tivoli åbnede i august 1843, lå et interimistisk sommerteater lige til venstre for hovedindgangen. Åbningsprogrammet bestod af akrobater, klovner, tableauer, linedans og stærke mænd. Året efter, i maj 1844, flyttede en række af pantomimefolkene ind og blandede sig med cirkusfolkene, bl.a. den unge artist, Niels Henrik Volkersen, der var oplært af Pettoletti. Han debuterede som Pjerrot i juni 1844, og det var ham, der, bortset fra nogle få års fravær, i de næste 50 år frem til sin død i 1893 fastlagte den godmodige danske Pjerrot-type. Når Tivolisæsonen sluttede, optrådte pantomimetruppen rundt om i Danmark og Europa.

REPERTOIRE PÅ PANTOMIMETEATRET

Ud over det repertoire, Price, Casorti og Pettoletti havde bragt med sig, blandet med artistnumre og en række små danseoptrin, der var blevet populære i 1850'erne, myldrede det frem med nye pantomimer. Snart baserede de sig på forvandlings-optrin, snart på akrobatik, udenlandsk inspiration, aktuelle begivenheder eller parodier på andre teatres aktuelle repertoire, bl.a. operetten "Orfeus i underverdenen", der i 1862 blev til "Harlekin i Underverdenen". I et par sæsoner – 1853 og 54 – forsøgte man sig endog med taletheater, lystspil, farcer og vaudeviller på Pantomimeteatret.

REPERTOIRET I DAG

I dag findes på repertoiret 16 forskellige pantomimer. Oprindeligt har der været mange flere, men kun dem, der løbende er blevet spillet, har overlevet. Så sent som i 1920'erne forsvandt en række pantomimer ud af repertoiret. Musikken findes stadig, historien i grove træk som regel også. Men den konkrete handlingsgang, "replikkerne", trinene og de indlagte løjer er væk for altid. De bevarede pantomimer udgør en broget skare af store og små forestillinger. Nogle – "Harlekin Skelet", "Pjerrots Fataliteter" og "Harlekin mekanisk Statue" – er kammerspil med få medvirkende og næsten ingen rekvisitter, hvor det er de medvirkendes komiske mime- og skuespiltalent, der er afgørende for succesen. Andre pantomimer, fx "Pjerrot i Dyrehaven", er karakteriseret ved masseoptrin, dansenumre og afvekslende scenerier.

REKONSTRUKTIONER OG NYE PANTOMIMER

Flertallet af de bevarede pantomimer stammer fra midten af 1800-tallet. En enkelt, "Kassanders ægteskabskontor", havde premiere i 1894, en anden, "Pjerrot troller" i 1932, mens Harlekin fristet af Gratiere blev rekonstrueret i 1974 – den gik sidste gang i 1930 – og "Pjerrot går i søvne" kom til i 2004, efter at have været ude siden 1920'erne. En enkelt pantomime "Den grønne Djævel" (sidste gang spillet omkring 1890) er rekonstrueret to gange, både i 1956 og 1997, mens "Pjerrot vanvittig af Skræk" fra 1869 (sidste gang opført i 1870'erne) blev rekonstrueret i 1993. Endelig kom der i 1950'erne et par nye pantomimer til: "Harlekin Fægtemester" i 1954 og "Pjerrot bliver den lille" i 1957. De er begge bevaret på film.

EN HALV TIME

Fra gammel tid har de mange pantomimer naturligt nok haft forskellig spillelængde. Imidlertid besluttede daværende balletmester Paul Huld i 1919, dels på grund af lysrationering i forbindelse med første verdenskrig, dels som følge af svigtende publikumsinteresse i perioden, at forkorte alle forestillinger til en halv times varighed. Den længde har både balletter og pantomimer haft siden.

TEATERBYGNINGEN

Det nuværende Pantomimeteater blev bygget i 1874. Bygningen, der i dag er fredet, er tegnet af arkitekten Vilhelm Dahlerup, der samme år stod for Det Kgl. Teater. Hele teatret er lavet af træ og mursten, enkelt og primitivt indvendigt, men med en imponerende facade, malet i stærke farver, der samtidig har rituel betydning i klassisk kinesisk farvelære: det mandlige og det kvindelige. Taget er gult, en tradition der stammer tilbage til kejsertiden. Over sceneåbningen står de kinesiske skrifttegn YU MIN CHIEH LO – der direkte oversat betyder ”Med folket sammen glæde”. Inskriptionen er hentet hos vismanden Mèng Zi, kaldet den første kinesiske demokrat, der levede i det tredje århundrede før vor tidsregning. På firkanterne, der stikker frem oven over sceneåbningen, står tegnene for de følelser, der kommer til udtryk i pantomimerne: kærlighed, had, frygt, lyst, vrede, sorg, glæde og skinsyge.

PÅFUGLETÆPPET

Det geniale påfugle-fortæppe stammer angiveligt fra Tivolis daværende direktør, Bernhard Olsen, der havde været i Paris for at hente inspiration til Tivoli. Her havde han set et parisisk varieté-teater, hvor fortæppet som en vifte drejede rundt og forsvandt ned i gulvet. Hvordan det er blevet til en påfugl, og hvem der er ansvarlig for selve konstruktionen og mekanikken, vides ikke.

DET TYRKISKE TEATER

Påfugleteatret var ikke det første teater på stedet. Allerede fra åbningen af Tivoli i 1843 lå der et teater. Det var i tyrkisk bazarstil, mindre og mere primitivt end det nuværende, men også bygget af træ og malet lærred. Betingelsen for, at Georg Carstensen kunne etablere Tivoli, var i øvrigt, at bygningerne skulle være lette at fjerne. Tivoli ligger på det gamle voldterræn – Tivolisøen er en del af voldgraven – og kun 30 år tidligere havde Danmark været i krig. Så i tilfælde af, at fjenden vendte tilbage, skulle terrænet kunne ryddes i en fart.

PANTOMIMETEATRETS INDRETNING

Pantomimeteatret er indrettet som et klassisk barokteater med skråt gulv, sidekulisser og malede bagtæpper, der kan hejses op og ned med håndkraft. I hver side af scenen er en række kulisser monteret bag ved hinanden. De kaldes vogne, fordi de kan køre ud og ind og derved skifte lokalitet. Tilsvarende hænger der oppe under snoreloftet en række vandrette kulisser, kaldet soffitter, og en stribe forskellige bagtæpper, der kan hejses ned. Pantomimeteatret har ikke noget scenetårn. Derfor skal bagtæpperne, der er cirka seks meter høje, foldes i tre lag for at kunne forsvinde ud af syne oppe over soffitterne. Når et tæppe er foldet og løftet helt op under loftet, fylder det kun to meter. At skifte kulisser kræver tre-fire mand oppe på snoreloftet.

PANTOMIMEFIGURERNE OG DERES HISTORIE

De fire centrale personer i Tivolis pantomimer, faderen Kassander, datteren Columbine, elskereren Harlekin og tjeneren Pjerrot, kendes umiddelbart fra 1500-tallets italienske maskekomedie, commedia dell'arte, der senere vandrer videre til Frankrig, hvor bl.a. Molière lader sig inspirere af figurerne til mange af sine komedier. Også til England kommer de i begyndelsen af 1700-tallet. Det er her, Harlekin forvandler sig fra commedia dell'artens grove og vulgære tjenerfigur til en elegant og mystisk elsker.

FLERE TUSIND ÅR GAMMELT

Men figurerne historie går i virkeligheden flere tusind år tilbage, og kan genfindes i oldtidens Grækenland. En blanding af gøgl og komedie, hvor faste figurer, handlingsmønstre og komiske indslag, de såkaldte lazzi, hele tiden optræder på nye og overraskende måder. I lange perioder har pantomimen været både grovkornet og satirisk, lige som den med stor forkærlighed har dyrket erotikken og underlivet med masser af fallossymboler. Det magiske sværd, Harlekin i dag bærer i sit bælte, var således oprindeligt en tørret tyrefallos, der symboliserede hans erotiske tiltrækningskraft.

KARAKTERERNE UDVIKLER SIG

Op gennem teaterhistorien fra land til land skiftede figurerne karakter eller blev blandet sammen med andre figurer, så både deres karakteregenskaber og deres fysiske fremtoning vekslede, lige som de i perioder betjente sig af improviseret dialog og til andre tider var ordløse. Den kvartet, man møder i dag på Pantomimeteatret, og som har boet i Tivoli siden 1843, er derfor resultatet af en lang udviklingshistorie, hvor man er endt med at have elimineret stort set al dæmonien og det seksuelle til fordel for fire hyggelige og meget danske figurer, der er kommet til at fungere glimrende sammen, trods deres umiddelbare uforenelighed.

FAMILIEN

Kassander - en ærkekøbenhavnsk, gnaven, koneløs og pengeglad bedsteborger fra 1700-tallet, hentet fra den klassiske komedies verden. Hans datter Columbine er derimod en æterisk ballerina, der danser på tå; hans tjener Pjerrot er en hvidmalet klovn fra cirkusverdenen, og endelig er bejleren og elskereren Harlekin en mystisk og akrobatisk mand i ternet dragt og maske, tydeligt lånt fra commedia dell'arte-traditionen. Det hele foregår i kulisser, der umiskendeligt ligner det gamle København. Med ærværdige stuer, naturalistiske gadebilleder og grønne bøgeskove. Men også med mystiske troldmandsstuer og overnaturlige feteblauer. En forunderlig blanding af dagligdagen og det overnaturlige. Præcis som i eventyrene.

COLUMBINE

Hun er datteren i huset. Altid underlagt sin far Kassander, der helst ser hende gift med en eller anden bejler, han har valgt. Men Columbine føler sig voldsomt tiltrukket af eventyreren Harlekin, og sammen lykkes det dem at narre Kassander, så de kan få hinanden. Columbine-figuren har siden 2001 fået en mere aktiv og fremtrædende rolle i pantomimerne.

HARLEKIN

Mens Kassander og Columbine som figurer umiddelbart kan genfindes, både i virkelighedens verden, og i komedierne hos Molière og Holberg, er Harlekin og Pjerrot mere besynderlige væsener. Harlekin er eventyreren og forførereren med halvmaske og forbindelser til overnaturlige kræfter. De mangefarvede terner på hans dragt er stiliserede lapper, der skal vise, at han er fattig, mens de glimtende pailletter, der gør hans kostume så magisk, symboliserer de mønter, han har tigget sig til og efterfølgende syet ind i tøjet, sådan som sømænd og vandrende svende engang gjorde det, for at pengene ikke skulle blive stjålet.

PJERROT

Figuren repræsenterer det oprindelige i pantomimerne - enfoldig og fiffig på samme tid. Et stort barn, nysgerrig og umættelig. Hans hvide dragt med de store knapper og det hvidmalede ansigt stammer tilbage fra de græske komedier, hvor komikeren var klædt i hvidt. Det barnlige og elskelige er kommet til senere. Engang var han en grådig og ondskabsfuld figur, skadefro og nysgerrig, altid på jagt efter bytte. En slags undermenneske. Figuren skifter i 1600-tallet i retning først mod det brave - den jævne mand, der udnyttes af herskabet - bl.a. i kraft af Molières tjenerskikkelse Sganarelle i "Don Juan" - og derfra videre mod det direkte barnlige og klovnede, som er den Pjerrot, vi kender i dag.

ALLE DE ANDRE

Desuden har alle pantomimer en eller flere bifigurer, der giver handlingen sin særlige karakter. Det kan være en frier, fiskerkoner, doktorer, sømænd, Amagerkoner, bødker- og skræddersvende - foruden repræsentanter for det overnaturlige i skikkelse af troldmænd, skovdjevle og feer. Endelig må dyrene ikke glemmes. I de bevarede pantomimer optræder både en stork, en bjørn, en hund og en hest - alle med en eller flere dansere indeni!

PANTOMIMETEATRET

Pantomimeteatret har gennem årene været arbejdsplads for en række koreografer, scenografer og dansere, der både før og efter deres tid i Tivoli har haft bemærkelsesværdige karrierer.

Af koreografer kan nævnes Harald Lander, Niels Bjørn Larsen, Erik Bidsted, Elsa Marianne von Rosen, Palle Jacobsen og Paul Huld. Blandt scenograferne må nævnes Kjeld Abell, Svend Johansen, Bjørn Wiinblad og Jens-Jacob Worsaae, og blandt danserne finder vi navne som Helgi Tomasson og Sonja Oppenhagen, lige som også Ib Schønberg, Osvald Helmuth og Karl Stegger har optrådt i pantomimerne – de sidste dog kun som gæster.

